

Osynlighetskappan

Lisbet Palmgren

”Ni vet ju att folk lätt blir osynliga om man skrämmer dem tillräckligt ofta, sa Tooticki”.

Människan är ett socialt djur. Att bli sedd av och kommunicera med andra människor är ett viktigt villkor för att känna sig verklig och levande. Om man placerar en person i ett ljudisolerat rum med bara bakgrundsbrus, grått flimrande ljus och inga övriga stimuli, så förlorar han eller hon ganska snart kontakten med verkligheten, känner sig själv överklig och kan inte sällan bli psykotisk. Man framkallar därvid en experimentell, så att säga konstgjord, psykos.

Liknande situationer i verkliga livet är inte helt ovanliga. Ett gruvras eller en jordbävning, där människor blir instängda i slutna rum, ofta utan ljus, ger samma effekt. Om man däremot lyckas nå kontakt med den instängde till exempel via en högtalare eller någon slags telefon förbättras genast hennes möjligheter att klara den psykiska på-

frestningen.

I ensamceller i fängelser finns samma risk. Därför är det så betydelsefullt för fångar att få kontakt med varandra via olika signalsystem som beskrivs i berättelser från fängelser. Det finns beskrivningar av politiska fångar som klarat sin psykiska hälsa i årtal genom att föra samtal med varandra medelst knackningar i väggen.

Skyttegravspsykos och djungel-skräck har säkert åtminstone en stark komponent av samma slag, isolering, ensamhet, brist på rimlig stimulans och i det senare fallet kommunikation med andra människor. Men i dessa tillstånd ingår ju även en stark skräck, som alltid kan vara psykosframkallande. I koncentrationslägren fick människor bära uniform eller andra människors kläder. Jag känner en kvinna som tillbringade ett år i koncentrationsläger iklädd en alldeles för stor svart sidenklänning

som hon fått sig tillslängd ur en klädhög efter redan dödade personer. Därtill kom den ständiga skräcken som så småningom hos de flesta fångar helt utplånade den ursprungliga identiteten.

I alla diktaturer vet man hur viktigt det är för människor att bli sedda som de är, att få ha sin identitet orubbad. Därför koncentrerar man sig på att förintä identiteten hos människor inom oönskade minoriteter att tala sitt modersmål, att byta ut deras ursprungliga namn mot nya som diktaturen godkännt, allt sådant är vanliga strategier inom diktaturer och ingår i ett systematisk osynliggörande på djupet.

Överallt där det är viktigt att utplåna människors identitet för att istället göra dem till en kollektiv enhet, i krig, i fängelser etc, påbjuder man uniformer och använder nummer istället för namn. Skräck, förskamligande och osynliggörande ingår i identitetsupplösningens strategi. Siv Arb skriver i dikten *Fruktan*:

Fruktan är den grymmaste
av alle mördare. Den dödar
aldrig helt, men den
hindrar människan att leva.

Hun säger också i dikten *Jag såg bara döden*:

Människor talade till mig
men jag kunde inte svara.
Jag trodde inte på förvandlingar,
jag höll mig alldeles stilla.
Jag blev osynlig,
och människorna
gick rakt igenom mig.

Att medvetet eller omedvetet osynliggöra en människa är att göra henne extremt psykiskt svag. Många har beskrivit denna upplevelse. Ty även normala, psykiskt tämligen stabila människor råkar emellanåt komma in i sammanhang där de känner sig fullständigt osynliga. Människor pratar med varandra runt omkring dem men de passar inte in, ingen märker dem.

Hur många unga flickor har inte varit på en dans, där ingen bjuder upp dem, där män går förbi dem och tittar rakt igenom dem som om de vore osynliga. I bästa fall utlöser det ett obehag. Man känner att man kommit fel, kommit in i fel sammanhang, blir arg och går hem. Man tänker: ”Jag skall minsann ägna mig åt någonting vettigar än att gå på deras dumma danser!” Detta är en visserligen obehaglig men helt normal reaktion. Men det kan drabba mycket starkare. En ung

flicka i en sådan situation kan känna sig utplånad som kvinna eller än värre, som människa.

Om detta osynliggörande systematiseras och riktas mot barn blir det ännu farligare eftersom barn ännu inte har hunnit bygga upp sin identitet. Tove Jansson har beskrivit ett sådant barn i sin geniala lilla novell *Det osynliga barnet*.

En mörk och regnig kväll satt familjen kring verandabordet och rensade svamp.

- - -

De rensade vidare under fridam tystnad. Plötsligt hördes några lätta slag på rutan och utan att vänta klev Tooticki in på verandan och ruskade vattnet av regnrocken. Sen höll hon upp dörren och lockade ut i regnet: Kom, kom.

Vem har du med dig, frågade mumintrollet.

Det är Ninni, sa Tooticki. Ungen heter Ninni. Hon höll fortfarande upp dörren och väntade. Ingen kom.

Nåja, sa Tooticki och ryckte på axlarna. Hon kan ju hålla sig därute om hon är blyg.

Men blir hon inte våt, frågade mumintrollets mamma.

Jag vet inte om det gör så mycket när man är osynlig, svarade Tooticki och kom fram och satte sig.

Familjen slutade rensa och väntade på en förklaring.

Ni vet ju att folk lätt blir osynliga

om man skrämmer dem tillräckligt ofta, sa Tooticki och åt upp en äggsvamp som liknade en liten trevlig snöboll. Nåja. Den här Ninni ble skrämmd på fel sätt av en tant som hade tagit hand om henne utan att tycka om ungen. Jag träffade tanten och hon var bara iskall och ironisk.

Vad är ironisk, frågade mumintrollet.

Nå, föreställ dig att du snavar på en klibbsvamp och sätter dig mitt i den rensade svampen, sa Tooticki. Det naturliga vore förstås att din mamma blev arg. Men nehej, det blir hun inte. Istället säger hon, kallt och förkrossande: jag förstår att det där är din uppfattning om att dansa, men jag vore tacksam om du inte gjorde det i maten. Så, ungefär.

Fy så obehagligt, sa mumintrollet.

Ja inte sant, instämde Tooticki.

Och det var just så den här tanten gjorde. Hon var ironisk från morgon till kväll och till slut började ungen blekna i konturerna och bli osynlig. I fredags syntes hon inte alls.

Tanten gav henne åt mig och sa att hon verkligen inte kunde ta hand om släktingar som hon inte ens kunde få syn på.

Och vad gjorde du med tanten, frågade My med ögonen på skaft. Du klädde väl opp henne?

Det lönar sig inte med såna som är ironiska, sa Tooticki. Jag tog Ninni med mig hem. Och nu har jag tagit hit ungen för att ni ska göra henne synlig igen. Det blev en liten paus. Bara regnet prasslade på verandataket. Alla stirrade på

Tooticki och tänkte.

Pratar hon, frågade pappan.

Nej. Men tanten har bundit en bjällra om halsen på henne för att veta var hon finns.

Tooticki reste sig och öppnade dörren igen. Ninni! Ropade hon ut i mörkret.

Den svala och kyliga lukten av höst kom in på verandan och en rektangel av ljus slog ut över det våta gräset. Om en stund började en bjällra pingla därute, tveksamt - ljudet kom upp för trappan och tystnade. En bit ovanför golvet hängde en liten silverbjällra i luften på ett svart band. Ninni måste ha mycket smal hals.

Jaha, sa Tooticki. Här är nu din nya familj. De är lite fåniga ibland men rätt så hyggliga på det stora hela.

Ge ungen en stol, sa pappan. Kan hon rensa svamp?

Jag vet ingenting om Ninni, försäkrade Tooticki, jag tog bara hit henne. Nu har jag lite annat att sköta. Titta in nån dag och tala om hur det går. Hej så länge.

När Tooticki hade gått satt familjen moltyst och stirrade på den tomma stolen och silverbjällran. Om en stund höjde sig en av kantarellerna långsamt i luften. Barr och jord pillrades bort av osynliga tassar och till slut skars svampen i småbitar och svävade in i karotten. En ny svamp seglade upp i luften.

Spännande! Sa My imponerad. Försök ge henne nånting att äta. Jag skulle vilja se om det syns när det får ner i magen.

Kan ni begripa hur man ska få henne synlig igen, utbrast pappan bekymrad. Borde man gå till en doktor?

Det tror jag inte, sa mamman. Kanske hon vill vara osynlig ett slag. Tooticki sa att hon är blyg. Jag tror det är bäst att låta ungen vara ifred tills vi hittar på något bättre. Och så blev det.

Mamman bäddade åt Ninni i östra vindskammaren som råkade stå tom. Silverbjällran pinglade efter henne uppför trappan, det påminde mamman om katten som hade bott hos dem en gång. Bredvid sängen radade mamman upp äpplet, saftglaset och de tre randiga karamellerna som delades ut åt var och en när det blev kväll. Sen tände hon ett ljus och sa: Nu ska Ninni sova. Sov så länge som möjligt. Jag ställer morgonkaffet under kaffe-pannmössan så det håller sig varmt. Och blir Ninni rädd eller vill nånting så är det bara att komma ner och pingla.

Mamman såg täcket lyfta sig och buktas i en mycket liten upphöjning. Det vart en grop i dynan.

Hon gick ner till sig och letade fram mormors gamle anteckningar för Ofelbara Huskurer. Onda ögat. Medel mot melankoli. Förkylning. Nej. Mamman bladdrade och sökte. Till slut hittade hon en anteckning i slutet som mormor hade gjort när hennes stil redan blivit ganska darrig. ”Ifall ens bekanta blir dimmiga och svåra att se.” Nåja. Tack och lov. Mamman läste

igenom receptet som var ganska komplicerat. Sen satte hon igång med att blanda ihop en huskur för lilla Ninni.

Man kan bara spekulera om vad som skulle ha hänt Ninni om hon inte hade hamnat hos muminfamiljen. Ett underkänt och osynliggjort barn blir knappast någon harmonisk och stark vuxen. Grunden till neuros, kanske också till psykos är lagt. Känslan är: ”Jag får inte finnas!”, kanske rent av, ”jag finns inte!”.

En av mine patienter som tillsammans med sin syster vuxit upp med en psykotisk mor, berättade för mig följande historia. Familjen bodde i en liten by ganska ensligt. Fadern arbetade i skogen och var därför frånvarande i veckorna. Modern greps ofta av panik och gjorde gång på gång allvarliga försök att döda sina barn. Att de klarade sig berodde på att de fåtaliga grannarna vakade över dem och ofta ingrep. Slutligen skickades dock modern till ett sinnessjukhus och återkom aldrig till hemmet.

Men det som min patient framförallt ville berätta var hur hon försökte göra sig osynlig för att inte draga sig moderns uppmärksamhet; hon talade aldrig högt, andades ohörbart och i den mån hon lekte

skedde det tyst och liksom i hemlighet. Hon åt ogärna så att modern såg det. Ännu i vuxen ålder kände hon sig ofta osynlig. Hon såg gärna bort när hon talade med någon. Hon var inte psykotisk men hon hade en stark dragning åt det hållet, en tendens att ”försvinna”, när hon på något sätt kände sig hotad.

Det är inte alls ovanligt att även icke psykotiska människor har förmögan att göra sig nästen osynliga, att liksom smälta in i väggen. De är tysta, de sänker blicken, ser undan. De kan sitta i en stor församling utan att någon lägger märke till dem. Detta är säkerligen någonting de tidigt lärt sig. Men det kan sluta värre än så, i självutplåning, svår depression eller psykos.

Många psykotiska patienter kan beskriva en uppväxt, där de känt sig osynliggjorda av omgivningen. De kan också av skräck eller skam själva ha gjort sig osynliga. Inte heller senare i livet har de kanske riktigt kunnat ta sig in i de levandes gemenskap.

En av huvudpersonerna i Ken Keyes roman *Gökboet* är Hövdingen Bromden, en jättelik halvindian som sedan årtal går omkring på ett mentalsjukhus där

han sköter de lägsta sysslorna och därför av vårdarna kallas SopaSopa.

Han beskriver hur han som indianskt barn blivit osynliggjord av de vita män som kom för att köpa upp hans faders mark. För dessa vita var indianerna som folk egentligen ingenting annat än ett besvärligt hinder i vägen för deras markköp. Och ett indianskt barn var mindre än ingenting.

Vad han sagt gör mig allmera rasande ju mer jag tänker på det. Han och John fortsätter att prata om vårt hus och våran by och våra egendomar och vad dom kan vara värda, och jag får en känsla av att dom pratar om allt det där i min närvaro för att dom inte vet att jag talar engelska. Troligtvis kommer dom österifrån nånstans, där folk inte vet nåt annat om indianer än det dom ser på bio. Jag tänker på hur skamsna dom ska bli när dom kommer på att jag vet vad dom säger för nånting.

Jag låter dom säga ett par saker till om hettan och om kojan; sen reser jag mig upp och talar om för den feta killen - på min bästa skolboksengelska - att vårt hus säkerligen är svalare än nåt annat hus i byn, en *hel massa* svalare!

- Jag vet, och det är *faktum*, att det är mycket svalare än i skolan där jag går och till och med svalare än på biografen inne i The Dalles som har en skylt med isbokstäver som det

står ”Svala lokaler” på!

Och jag ska just säga åt dom att om dom stiger in ett tag så hämtar jag Pappa från byggnadsställningarna borta vid fallet; jag ska just säga det när jag upptäcker att dom ser ut som om dom inte hört mig tala överhuvudtaget. Dom tittar inte åt mig ens.

Den feta killen gungar av och an och glor ner över ryggen av stelbadlava, bort mot våra karlar som står på sina platser i ställningarna vid fallet; på det här avståndet syns dom bara som filtklädda figurer i diset.

Då och då kan man se hur nån skjuter fram armen och tar ett steg framåt, som en fåktare i duell, sen sträcker han upp sitt femmeters ljusterspjut till nån på ställningen ovenför så att han kan plocka den sprättande, flaxande laxen. Den feta killen iakttar hur männen står på sina platser i den femton meter höga ridån av vatten därborta; han sluter ögonen och stönar varje gång nån av dom därborta gör ett utfall med sitt ljuster efter fisk.

Dom andra två, John och kvinnan, står bara rätt upp och ner. Inte en enda av dom uppför sig som om dom hört ett dyft av vad jag sagt: i själva verket tittar dom bort och förbi mig som om jag lika gärna inte vore där.

Och så stannar alltid upp och är så här under en minut.

Jag får en underlig känsla av att solen skruvat upp strålarna ännu skarpare över trion. Allting annat ser ut som det brukar göra -

kycklingarna som leker i gräset
uppe på taken på uthusen,
gräshopporna som jumpar från
buske till buske, flugorna som jagas
upp i svarta moln kring torkställen
av småungarna med salviaslagor:
det är precis som varje annan
sommardag. Det är bara det att
solen plötsligt lyser helvetes mycket
skarpare än vanligt på dom där tre
främlingarna och då kan jag se ...
jag kan se *skarvarna, sömmerna* der
dom är hopsatta.

Och jag kan nästan se apparaturen
inuti dom, hur den tar emot orden
som jag just uttalat och försöker
passa in dom här och var, på en eller
annan plats, och när apparaturen
upptäcker att det inte finns nåt
färdigfabricerat hål att passa in
orden i, gör den sig av med orden
som om dom aldrig blivit sagda.

Trion är blickstillta medan detta
pågår. Till och med gungan har
stannat till, fastnaglad i sned vinkel
av solen, med den feta killen
förstenad som en gummidocka där
han sitter i gungan.

Så vaknar Pappas pärlhöna till
uppe bland enträdets grenar: hon ser
att vi har främlingar på området och
börjar skälla på dom som en hund,
då bryts förtrollningen.

Via skolan och militärtjänsten, där
tillintetgörandet fortsatte, hamnade
Hövdingen slutligen på ett sinnes-
sjukhus. Där trodde alla at han var
döv och efterbliven och ingenting
förstod, eftersom han varken talade
eller verkade höra och reagera på

vad som skedde runt omkring
honom. Först när McMurphy,
bokens andra huvudperson, närmar
sig honom som en människa bland
människor och leder upproret mot
sjukhusets förtryckarapparat, vågar
Hövdingen visa sig som den han
verkligen är.

Detsamma gäller Janne i Barbro
Lindgrens bok *Sparvel*. Han
kommer från Beckomberga, är
klädd i sjukhusets randiga kläder
och är ful som ett troll. Dessutom
har han tappat alla sine tänder utom
en. Men Lilla Sparvel och han blir
goda vänner och då får hon veta
ganska mycket om hur Janne haft
det i sitt liv. För i detta omaka
vänskapsspar betar sig Janne inte
särskilt underligt utan talar och
berätter som den människa han
innerst inne är:

Den fula Beckisgubben utan tänder
såg hon inte ofta. Hon hade ju haft
så mycket annat att göra än titta
efter honom. Men en dag kom han
stretande uppför backen. Han hade
nya glasögon nu, som ögonen ble
ännu mindre i.

Han hade ofta tänkt på henne och
undrat var hon höll hus om dagarna,
sa han. Och han tyckte det var roligt
att hon också hade tappat tänderna,
så de såg likadana ut!

Sen gjorde de sällskap en bit. Han
frågade om Sparvelns dockor och
nallar, för han hade själv haft en

nalle som hette Målle.

Men nu var Målle uppeldad. Han hade blivit uppeldad för många år sen, när Beckisgubben var 8 år och gjort nåt som han inte fick. Pappan hade slängt in Målle i leden och sagt: Så går det.

Och lågorna kastade sej över Målle och efter några sekunder var det bara svarte flagor kvar.

”Var din pappa dum?” frågade Sparveln.

”Snäll på sitt sätt, men han slog hårt ...”

Sparveln berättade att hennes pappa slog ganske löst och sen ångrade han sej nästan genast.

Gubbens pappa hade slagits med en piska och hade aldrig ångrat sej. Sparveln kom på att hon inte visste vad gubben hette. Hon hade bara tänkt på at han hette Beckisgubben. Men han hette Janne sa han. Och han måste vara tillbaka på Beckis klockan tre, för då var det medicin. Ja, han sa inte Beckis, han sa Avdelningen, han kanske inte visste att det var ett dårhus ens.

Utanför affärn sa han hej och gick. De tittade konstigt på honom inifrån affärn. Kanske fick inte riktiga fulingar handla därinne!

Den patient om vilken jag ovan berättat hur hon växte opp med sin psykotiska mor hade intressant nog en stor förmåga att ta hand om andra. Detta torde inte vara någon slumpartad händelse. Många människor blir mer verkliga när de får ta ansvar för eller ännu hellre

försvara andra människor. Som vi strax ska se ingår detta ofta i själva läkningsprocessen.

Janne vågar sig vid ett tillfälle på att säga ifrån när lilla Sparvel gör något illa mot sin lillasyster. När hon hämnas på honom med att vara elak och förneka hans värde blir han sårad och visar det. I den stunden blir han verkligen en människa som är värd all respekt. Han reser på sig och blir ”någon” istället för att gå omkring som ett ”ingenting”, ett hjon.

Lillgubben sken och skrattade nästan hela dagarna. Fast allra sötast var han ändå, när han ble ledsen. När munnen blev som ett litet darrande streck och ögonen fylldes av tårar. Då tyckte Sparveln så mycket om honom att det värkte i hjärtat. Men det var bara det att han var ju nästen aldrig ledsen.

Därför hade Sparveln börjat smälla honom ibland, när de var ute och ingen såg dem. Först klappade hon honom och skrattade, sen blev hon sträng och nöp till honom. Då blev han bekymrad och rynkade ögonbrynen. I samma ögonblick nöp hon honom igen och genast blev hans mun liten och darrande och ögonen fylldes med tårar.

Då kastade hon sej på honom och tröstade honom och klappade och pussade honom tills han var glad igen!

Så här skulle man inte göra. Det

förstod Sparveln och hon hade dåligt samvete för det.

Men hon kunde ändå inte låta bli, och en dag, när hon just smällt honom hårt på handen, knastrade det till gruset bakom dem, och där stod gubben Janne!

”Du smäller honom väl inte”, sa Janne.

”Nää”, svarade Sparveln.

”För man ska aldrig smälla barn.”

”Han blev rädd för en hund”, sa Sparveln.

Janne såg tyst på henne. Han var ännu tjockare nu än förra gången och byxorna hängde som påsar om benen.

”Akta så du inte tappar byxorna”, sa Sparveln kort. Janne skrattade.

”Barn mår inte bra av smäll”, fortsatte Janne, ”då slutar de lita på folk!”

”Ska du säga som bor på Beckis!” skrek Sparveln.

I detsamma var det som ett väldigt moln drog över Jannes ansikte. Ett ögonblick darrade munnen till precis som den gjort på Lill-gubben.

”Jaså, du säger det”, sa han tungt. ”Och jag som trodde du var annorlunda, och inte som alla andra men jag misstog mej väl...”

Och han vände sej långsamt om och började gå därifrån.

Det var som allt blod rusade ut ur Sparveln, hon blev het och kall om vartannat. Det brusade i huvet på henne som en dånande flod.

Och hon började springa efter honom.

”Det var inte meningen! Jag sa fel!

Det var inte meningen” skrek Sparvel och tog tag i hans hand.

Men Janne fortsatte att gå och lyfte inte ens på huvet.

”Janne! Gå inte! Jag var dum! Förlåt, förlåt!” jämrade sej Sparveln. Hennes tårar hade redan börjat forsa ned.

Hon tog hans hand och tryckte den mot sitt dyblöta ansikte. Äntligen stannade Janne.

”Nej nej jag förstår, du menade det inte”, sa han.

Men hans röst var låg och bakom glaset lyste ögonen blanka.

En lång stund var de ganska ledsna, det kunde inte hjälpas. De satt helt modstulna bland gullvivorna en bit från trädgårdsmästartammen och Sparveln ångrade fruktansvärt vad hon hade sagt.

Men nu var det sagt och det kunde aldrig bli osagt.

Att små barn kan göra stora farbröder så ledsna, det kunde hon knappt begripa.

På samma sätt repar sig också Det usynliga barnet Ninni under muminsfamiljens både ömma och osentimentala behandling. Man får se henne växa fram bit för bit, först tassarna, sedan benen och sedan kroppen. När hon misslyckas med någonting eller någon blir alltför närgången bleknar hon på nytt bort men framträder ganska snart åter. Det sista hon visar är ansiktet, och det sker när hon bli riktigt arg och

ska försvara muminmamman. Muminpappan låtsades nämligen kasta mamman i havet. Då blir Ninni ett rytande lejon och först då syns hon hel och hållen:

Mamma satte sig på bryggan och tittade ner i vattnet. Fy vad det ser kallt ut, sa hon. Och sen gäspade hon lite och tillade att det var bra länge sendet hände nånting spännande.

Pappan blinkade åt mumintrollet, gjorde en förfärlig grimas och började långsamt smyga sig på mamman bakifrån.

Naturligtvis tänkte han inte kasta henne i sjön som han brukade när hon var ung. Kanske inte ens skrämmas uten bara roa ungarna ett tag.

Men innan han hunnit fram hördes ett tjut, en röd blyxt flög över bryggan, pappan gallskrek och tappade hatten i sjön. Ninni hade borrar sina små osynliga tänder i pappans svans, och de var vassa.

Bravo, bravo! Skrek My. Jag kunde inte ha gjort det bättre själv!

Ninni stod på bryggan med ett litet uppnäst, argt ansikte under en röd lugg. Hon fräste åt pappan som en katt.

Du *vågar inte* kasta henne i det stora hemska havet! skrek hon.

Hon syns, hon syns! ropade mumintrollet. Hon är ju söt!

Lagom söt, sa muminpappan och synade sin bitna svans.

Det er det dummaste, fänigaste, mest felaktigt uppfostrade barn jag

nånsin har sett, med eller utan huvud.

Han lade sig på bryggan och försökte fiska upp sin hatt med käppen. Och hur det nu gick till så halkade pappan och for på huvudet.

Han kom upp med detsamma, stod på botten med nosen över vattnet och öronen var fulla av gytja.

Å! skrek Ninni. O så roligt! Nej så underbart!

Och hon skrattade så att hela bryggan skakade.

Hon lär aldrig ha skrattat förr, sa Tooticki förbluffad. Jag tycker ni har förändrat ungen så att hon är värre än lilla My. Men huvudsaken är ju att hon syns.

Det gemensamma för dessa mycket olika historier är att personerna verkligen blivit sedda och detta med kärlek och respekt som de människor de innerst inne känner att de är, inte som en del av en kategori, något egendomligt fenomen eller som en ”smutsklick på världens yta”, som en av mina patienter uttryckte sig.

Den schweiziska analytikern Alice Miller har påpekat, att det inte är de svårigheter och sorger som ett barn råkar utföra som i det långa loppet ger de svåraste psykiska skadorna utan det faktum att barnet ofta inte har någon som hon kan eller vågar berätta vad som hänt för, tala om det eller visa sig för. ”Livets

strävheter”, som Selma Lagerlöf kallar det, möter vi alla i någon form, men mer eller mindre våldsamt. Det är genom att dela dem med andra som vi överlever. Men burna i hemlighet inom oss äter sig dessa sår in i själen.

Den lilla flicka som utsätts för incest till exempel, vet ju väl med sig att detta är någonting skamligt som man inte kan tala om. Hon skäms och döljer sig, visar kanske upp ett glatt ansikte så att ingen skall komma hennes hemlighet på spåren eller är ständigt arg som ett bi. Hela hennes liv blir ett rollspel och därför kan hon inte heller lita på någon människas känslor; de känner ju inte hennes verkliga jag, bara hennes låtsade person. Hon lever gömd, sedd av ingen bakom sin mask av glad och duktig flicka eller argsint busunge. Hon blir isolerad i tystnaden och vanan att spela spelet men blir ofta alltmer främmande för sig själv. Tills bubblan kanske en dag brister åt det ena eller andra hållet och hon hamnar i missbruk, i depression eller i psykos.

Pär Lagerkvist uttrycker det så här i dikten *Den väg du går allena*:

Den ensamme är svagast.
Ej för han ensam är,
men för att han förnekar
det han inom sig bär.

Vår ande då den djupnar
är livets breda älv.
Den väg du går allena
för bort ifrån dig själv.

Eller kanske hittar hon slutligen en lyssnare som kan hjälpa henne att förstå och bearbeta det som hänt henne. I barnboken *Vem ska trösta knyttet* upprepar Tove Jansson gång på gång:

Men vem ska trösta knyttet med att
säga som det är: stig in och säg
godafton så de SER att du är här!

Lisbet Palmgren

barne- och rettspsykiater, leg. psyko-
terapeut og professor siden 1995.

